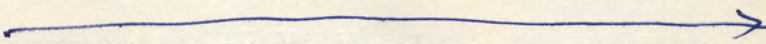
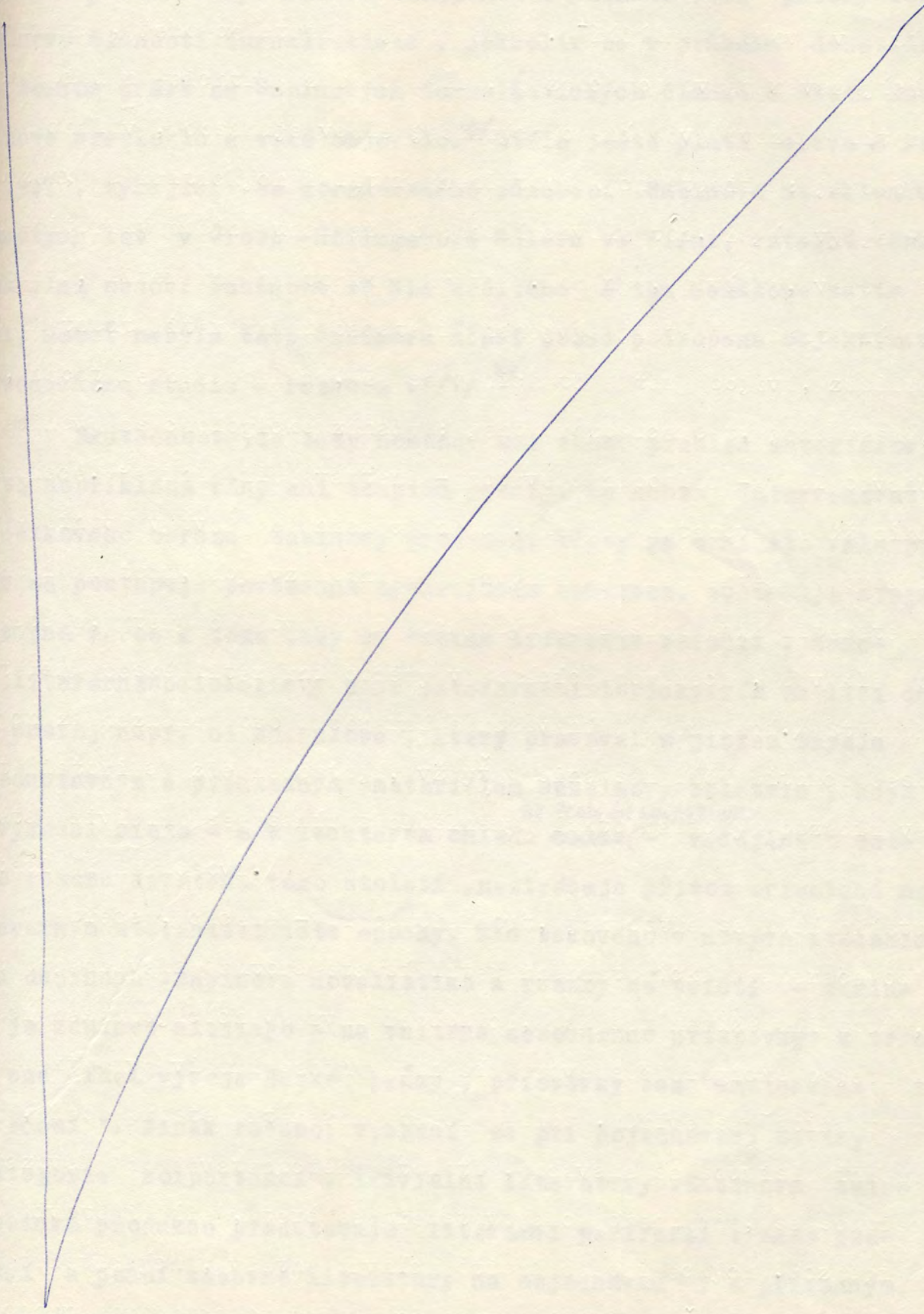

Růžena Grebeníčková

Na rozdíl od starší české literární historie nepřikládá novější bohemistika - zhruba od první světové války - valného významu a snad z toho důvodu ani pozornosti Sabinovu dílu ve vlastním slova smyslu literárnímu, jeho beletrii a jeho veršům. Řídilné Thonovo vydání Sabinových spisů u Laichtra z roku 1911 - bezpochyby ^{zde} (ovšem ^{Thon při výběru} navazuje) na soudy Máchalovy, - obsahuje vedle ~~sebraných~~ básní dva svazky literárních podobizen a kritických i literárněhistorických studií : jako by právě tento editorský počín udal až do dnešní chvíle tón. Zajímavý je Sabina publicista, literární historik a kritik. Romány, povídky, verše mohou poskytnout literárnímu badateli nanejvýš jisté dokumentární materiály, neboť se předpokládá, že se v nich tu a tam objeví, zašifrovány, Sabinovy psychologické záhady : jeho rozpolcenost, jeho masky, jeho mystifikace. Jedině Miloš Marten - poprvé a naposled - měl odvahu obestříti Sabinovy výtvořiny básnickou aurou. Ale po Martenovi se už nikdo nevzchopil k tomu, aby vzhlédl s bezvýhradným respektem k produktům spisovatele, který byl ovšem nepochybným profesionálním literátem, představitelem české literární bohémy v domácích poměrech, obvykle označovaných za nezralé pro literární sdružování a podnikání. / Striktní argument historika zde neobstojí, vždyť Sabina sám líčí situaci českého literáta živícího se psaním s příslušným faktografickým pozadím ve své stati o Herlošovi. /

A přece, chceme - li postřehnout, jak ostře se liší přístup, s nímž pojednávala autora starší literárněhistorická generace od generací ~~naunpajících~~ první republiky, pak nám nemůže uniknout, že nové aspekty ve vidění Sabiny přináší právě sociologické pojetí literatury, nebo prostě literární sociologismus. Dříve se Sabina regulérně zařazoval do devatenáctého století, podávala se souvislá informace o jeho životě i díle, které se představovalo přehledně, se soupisem prací beletristických, včetně prvních otisků časopiseckých. Později se však souhrn produkce principiálně neviduje, neboť beletrie - snad s výjimkou Oživených hrobů - se nepovažuje za literárně-umělecky

nerelevantní .To , co bylo předmětem zájmu v přehledu české literatury devatenáctého století, se přeřazuje spíše k produkci žurnalistické, poplatné dni,

odsunuje se za rámec umělecké slovenosti a klasifikuje se povětšinou jako odvětví zábavního literárního průmyslu, pokleslá románová produkce psaná na výtěžek. Ve skutečnosti nemáme však přesný obraz Sabinovy činnosti žurnalistické, jakkoliv se v průběhu desetiletí leccos právě ze Sabinových žurnalistických článků a statí mnohé nově přetisklo a také objevilo. ~~Stále~~ Stále ještě platí slova z roku 1947, týkající se novinářského působení Sabinova na sklonku třicátých let v Gross-Hofingerově Adleru ve Vídni, vztažná však i na jiná období Sabinova: "Nic určitého o tom nemůžeme zatím říci, neboť nebyla tato Sabinova účast dosud podrobena objektivnímu vědeckému studiu a rozboru." /!/ ~~W~~

Skutečnost, že tedy nemáme ani dnes přehled materiálový, že se nepřikládá váhy ani soupisu prací, by mohla intervenovat do celkového obrazu Sabinovy produkce, kdyby ~~se~~ o ni šlo. Ale protože se postupuje povšechně typizujícím způsobem, dostačuje zřejmě dostupná verze k tomu, aby se Sabina literárně zařadil. Zařadil literárněsociologicky a ne literárněhistoricky. Tím se liší dnešní postoj např. od Máchalova, který pracoval v jistém smyslu se soustavným a přehledným materiálem s Sabinovy beletrie, když jí vykázal místo - a v leckterém ohledu ~~triviální~~ ^{ne zcela bezvýznamné} - v dějinách českého románu devatenáctého století, neztrácíje přitom orientaci na literárním staveništi této epochy. Nic takového v nových akademických dějinách. Sabinova novelistika a romány se tříští - záminkou je žánrové hledisko - na vnitřně nesoudržné příspěvky k té nebo oné fázi vývoje české prózy, příspěvky bez "uměleckého posvěcení". Jinak řečeno, vychází se při pojednávání Sabiny z kategorie kolportážní, triviální literatury. Sabinova beletristická produkce představuje literární periferii: směs psavectví a psaní zábavné literatury na objednávku, s případným sociálním a politickým zabarvením.

Akcentování Sabiny radikálního publicisty, literárního děje-
pisce a kritika, v neprospěch beletristy, se ujalo hlavně prů-
během první republiky /bez ohledu na občasné vydání Sabinových ro-
mánů/. Objevuje se "jiná" poloha Sabinovy literární činnosti,
Sabina svědek, pamětník, glosátor a pozorovatel. Hlavním výtěž-
kem této fáze zůstává nesporně roku 1937 Hýskovo vydání Vzpomí-
nek, publikovaných v Barákově Svobodě. "nezůstane bez ohlasu".
Karel Čapek si ve svazku přečte historii kuriózní předbřeznové
pražské postavy, J. L. Hornera, a vybuduje na ní román o sklada-
teli Foltýnovi. Lze snadno nahlédnout, že úspěch Sabiny memo-
aristy jenom zvyšuje disparitu mezi jednotlivými úseky jeho
žurnalistické a literární činnosti a že se odráží v dalším "zne-
hodnocení" jeho románové beletrie. Sabina "škodí" sám sobě, neboť
panuje nescouměřitelnost mezi hrubě fiktivní románovou ~~tržbou~~ pre-
dúkcí a velkolepým vyprávěním jeho Vzpomínek. Ba síla jeho
hornerovské skizzy je tak velká, že utrpí ve srovnání s ní i Život
a dílo skladatele Foltýna. Domácí pánz předbřeznové Prahy má cti-
žádost, která neodpovídá jeho potenci, skládá svou operu "mozaiko-
vitě", z disparátních příspěvků jednotlivých talentů, tak jak mu
je náhodné seznámení představí nebo jak mu je šťastný osud ne-
čekaně zavede do jeho mecenášského obydlí- a pokaždé jde o lidi
nadané, ale podivínské, narušené, zchátralé, kteří se sami také ne-
sají schopni prosadit. Jakkoliv Čapkův román nedosahuje nosnosti,
obsažnosti a vypravěčské čistoty Sabiny, platí za Čap-
kův výkon už to, že dosah a velkolepost kuriózního pamětnického
příběhu rozeznal a že na něj upozornil. Nic z moralistního po-
hledu nenajdeme u Hornera Sabinova a také nic kriticko soucitného-
máme zde však paradigma díla - života nebo díla - , sestaveného
z disparátních, vzájemně si cizích součástí.

V jistém smyslu jako byl do Hornerovy historie zapsán

V jistém smyslu jako by bylo do Hornerova případu převráceně ~~vepsáno~~ vepsáno něco ze Sabinova života a díla : vždyť Sabinovi se upírá , že by jeho produkce měla vnitřní souvislosti a vlastně soudržnost . Pohlíží se na ni jako na nevyběravé, málo k sobě přiléhavé sdružení výtvorů, vzniklých pokaždé ad hoc, inspirovaných čistě vnějšně. "avzdory ^{tomu} , že pocházejí od jediné osoby , zdůrazňuje se, že tomuto dílu chybí jakýkoliv organický růst, a ~~odmítá se~~ odmítá se, že by mělo kontinuitu . Hornerův případ ~~je kromě toho také šifrováním Sabinova mystifikátorem~~ je kromě toho také šifrováním Sabinova mystifikátorem : bylo by možno - v duchu Oldřicha Králíka - uvidět Hornerovou " metodou " lépe to, jak měla být provedena amalgamizace autentického díla Máchova s rukopisy , " výrobky posmrtné dílny vydavatelské."

Stojíme před Sabinou jako před zvláštním úkazem : je to ^{obrat, a jakém ho vidí} ~~domyslíme~~ domyslíme - li do důsledku ~~soho~~ nerozhodně vidění literární historiky ^{literární} v tomto století - obraz nesoudržné tříště , jak co se díla týče , tak osoby. Je to obraz moderního, profesionalizovaného literáta v českých poměrech , kterého chudoba, nouze těchto poměrů vrhne do policejních služeb, a proto i spisovatele zfunkcionalizovaného , neboli takového, jemuž chybí "jádro " , skelet , pohybuje se ohebně, protože je dokonale bez kostí, představuje se neustále v roli, v maskách, kdykoli se chápe pera. Jako Foltýn ~~dává~~ dává se vidět každému a před každým jinak. Tak nám ho alespoň ~~vidě~~ představují autoři, kteří se Sabinou celoživotně - jako Thon - zabývali a kteří v nás chtějí vzbudit dojem , že tak činili s nejvyšším sebepřemáháním a notnou dávkou odporu, ba štítivosti, ve službách historické vědní disciplíny. Nasazují si - také oni - masku objektivity a líčí nám " zvláštní povahu " takto : Sabina nebyl talentovaný a jeho jediný literární úspěch, libreto k Prodané nevěstě , vznikl díky tomu, že Smetana text přepracoval . ~~Ma~~

Sabina ani jako libretista neprokázal nadání, libreta psal jenom z důvodů výdělečných. Charakteristická je zvrácenost těchto autorů - se značným znechucením nám vsouvají tuto negativní postavu, již upírají dokonce i zásluhu o Máchu. ~~nebo lépe~~ Tvrdí nám, že Sabinovo pojetí Máchy bylo falešné, jak ^{hlav} prokazuje ~~Mácha~~ moderní máchovský výklad v době stoletého výročí jeho smrti, ačkoliv se stále více ukazuje, nakolik Sabina svou povahopisnou studií určil přístup k Máchovi až po naše dny. Navzdory tomuto negativnímu součtu Sabinovy literární činnosti zůstává Sabina u těchto monografií jejich celoživotní specializací, spisovatelem jejich volby!

Výsledky takového podání jsou ovšem dalekosáhlé. Jemu vděčíme, že se ujala Sabinovi představa o člověku rozvráceném a o jeho díle jako o konglomerátu produktů bez souvislosti a spojení. Obojí, život i dílo, je roztržené, ~~trženo~~ jedno i druhé nadržuje pohřmadě. Jako člověk pochybných mravních kvalit zrazuje i své přátele, ač to cynicky popírá, přitom je ^{to} politický radikál, dává najevo značnou odvahu, nebojí se stát na straně menšiny, houževnatě kritizuje českou zaostalost a trvale dbá o ^oživení duchovního ruchu v Čechách. Svými životními zkušenostmi - zostřená pozornost k ressentimentu! - v lečems připomene Dostojevského, jako on prožije také chvíli, kdy je odsouzen k smrti, rozsudek je mu poté změněn na dlouhý ^{letý} žalář. A přesto produkuje tento muž, který se samozvaně povyšuje na literárního soudce nad českými literárními poměry, ^{a jeus} ^{z karta} se snaží uvádět informace o literárním proudění světovém - pokleslou literaturu, často hodně hrubozrnou. Na jedné straně podává vynikající povahopisy - ve Vzpomínkách, v ^oživených hrobech, ~~ale často~~ na druhé straně fiktivní ~~literaturu~~ ^{romaneksní} kliše.

Aniž bychom chtěli do tohoto podání ^{a)} Spiny ~~nás~~ intervenovat, považujeme za nutné, máme-li se obrátit k vlastnímu ná-

námětu, shrnout v několika bodech, s nimiž může dnešní názor na Sabinu disponovat a které vyplývají z toho odlišného, co vystřídal někdejší přístup k Sabinově účasti na české literární tvorbě devatenáctého století.

1./Tendence vykládat Sabinu objektivně ve skutečnosti naráží ~~na~~ ~~neustále~~ na jeho policejní konfidentství, neboť roz^áshlá, žurnalismu poplatná produkce, ledabyllost v psaní, množství zájmů a dotýkaných materiálů a informací snadno svádí k tomu, aby ^{se tato produkce} ~~byly~~ ^{byly} ~~nahlížely~~ ^{byly} sub specie původcovy osobnosti a usvědčovaly ^{se} tak i v písemném projevu ~~nebo~~ bezpáteřnost, nesoudržnost, nepoctivost. / Thon, Szyjkowwki, který se přiklání k názoru, že Sabina přebírá polské informace z druhé ruky, z Máchových výpisků, aniž by polské texty znal, Králík R.

2/Moderní literární věda postupuje ryze objektivně: zajímá ji psané slovo samo. Pomíjí to, co nepovažuje za literárně závažné a obrací se hlavně k Sabinovým svědectvím. Bere je jako literární fakt, aniž by se zabývala vnitřními souvislostmi, literárněhistorickými souvislostmi, případně protimluvy. Sabina je zde bez problému, ale současně sotva ucelenou postavou (Mukařovská et al.).

3/Nejen literární sociologismus, ale především nový přístup k interpretaci triviální literatury - od dvacátých let, hlavně však od let padesátých a šedesátých -, odmítnutí někdejšího hodnotitího hlediska, ~~nové~~ nové studium, nutí k tomu, aby Sabinova participace na této literární odrůdě nebyla eliminována několika bagatelizujícími, odsuzujícími slovy ze středu zájmu o českou literaturu devatenáctého století.

4/Nevystačíme v případě zvláštního spojení radikálního demokratického postoje, reliktní osmnáctého století, a zase záliby pro mystiku, tajné společnosti s odkazem k Sabinově povrchno-

nosti, literární nepoctivosti a ledabylosti, a rovněž mystifikátorství: znaky vzaty dohromady signalizují spíš dobově příznačný typ literátství devatenáctého století, hlavně tu jeho odrůdu, jež je ve třicátých letech ve Francii vykryštalizována jako literární bohéma.

5/Králíkova obhajoba " pravého Máchy", tj. historikovo velké úsilí dokázat, že valná část posmrtně vydaného Máchova díla byla napsána Šabinou a jím za Máchovy výtvořeny vydávána; není v principu tak fantastická: nové bádání / A. Stich / prokazuje přesvědčivě obdobný druh mystifikace v případě Sojkových Našich mužů / a lze rozšířit nález i na Sojkova Jasně /, které jsou podle badatelova dobozdání ~~už~~ zřejmě čistě produktem Šabinova ~~řádu~~ pera a jeho těkavého ducha.

6/ Králík podlehl Thonovi v soudu o nesoudržnosti Šabinovy produkce: ve skutečnosti máme dnes, navzdory negativnímu a postoji k Šabinovi, nejmarkantnější znaky jeho textů vytčeny právě díky Králíkovým máchovským studiím. Šalíkovy máchovské studie jsou vlastně rovněž pojednáním o Šabinovi. Jakkoliv Králík popírá kontinuitu a ~~u~~ jednotu Šabinovy produkce, jeho textové rozbory ji nejen předpokládají, jako s hypotézou - potlačenou - s ní pracují, ale dokonce ji i prokazují.

Následující příspěvek k Šabinově novelistice předbřeznové se pokouší objasnit, že Šabina má nárok být zařazena ~~u~~ ~~du~~ ~~chu~~ Máchalovy studie do dějin české výpravné literatury devatenáctého století, neboť právě v zmíněných povídkách, jež vznikly do autorových čtyřiceti let, jsou přítomny rysy a momenty, které můžeme sledovat až do Oživených hrobů a pozdních románů. Výtka neorganičnosti, absence vnitřní souvislosti a růstu, nedostatku kontinuity ~~tráxx~~ - jak má být dokázáno - tedy neobstojí.

V tomto smyslu oponujeme Králíkovi. Oponujeme mu, neboť, opakujeme ještě jednou, považujeme jeho práce za nejvýznamnější sabinovské příspěvky posledních desetiletí vůbec. Dáváme tak najevo - jako každá polemika - ~~závislost~~ vlastní závislost na Králíkově přínosu. Bez Králíkových prací je každý vážný pokus o Sabinovu sotva myslitelný. A není ani trochu protismyslné, že je to Králíkův veskrze odmítavý postoj k Sabinovi, často pohoršený a ~~neobvyklý~~ ^{neskrze} kritický, jenž nás učí Sabinovy texty číst. Ne důvěra, podezření jsou v daném ~~u~~ případě metodou kritickou: zostřeným smyslem pro významy a výpovědi v psaném slově uložené. ~~Neboť v jistém smyslu - a paradoxně u autora, jehož "leđa- bylost", nedostatek "uměleckých hodnot" se už příslovečně zdůrazňuje - jsou vlastně Králíkovy máchovské studie emancipací z dosavadních předsudků vůči Sabinovi, návodem i prvním řešením toho, jak nakládat se Sabinovými produkty - jako s literárním textem.~~

~~Všechny údaje~~ Úvod povahopisný se dodnes přijímá jako svod životopisných údajů a literárních dat, jako pramen. Neuvažovalo se o něm jako o literárním žánru: bral se samozřejmě za literární studii a literárněkritické zhodnocení díla Máchova z pera autora, který k němu měl blízko, v mnohém ohledu byl důvěrně seznámen s prostředím, ale i názory básníkovými, nakonec pak sám sdílel stejnou poetiku. V příspěvku Mácha a Novalis jsme poukázali ne nedostatky takového hodnocení a snažili se dovést, že Sabinovi jde "ve službách básní" ^{úboj}

vlastní literární čin . V duchu moderní , romantické kritiky je úvod povahopisný svého druhu literárním výtvozem . Silně je v něm akcentován postoj i přínos pisatelův při pojednávání předmětu . Bez sporu zasluhuje právě z tohoto hlediště Úvod pozornost , neboť mimo jiné představuje také dílo české kritiky devatenáctého století , v němž se uplatňuje tvůrčí stránka kritického výkonu . Uvidíme ovšem záhy, jaké problémy právě tento "tvůrčí moment" vyvolává .

Na citovaném místě jsme naznačovali, že titul není u Sabiny bezvýznamný . "Povahopis" můžeme pokládat za translaci schlegelovského žánru - charakteristiky . Sabina ostatně sám se na začátku Úvodu snaží tuto okolnost zvýraznit . Zastavuje se u svého "termínu" a určuje ho proti "pouhému" životopisu . Máme rozumět povahopisu jako studii psychologické, jež míní jednotně uchopit a proniknout do duše a díla básníkovy ? Narážíme zde tímto momentem na otázku, důležitou pro Sabinovy předbřeznové povídky . Romantická psychologie , psychologie literární postavy , je značně závislá na názoru romantického lékařství . Už tím se ocitá v blízkosti patologie . Romantickému lékařství dodává naopak "Seelenkunde" objasnění k chorobám . Romantické lékařství je kapitola nanejvýš významná a zajímavá , ale sotva se jí zde můžeme zabývat , stačí , zmíníme - li se , že jsou v něm rozpracovány mnohé postoje a závěry, a popravdě i objevy - jichž se ujme lékařství, psychoanalýza a psychiatrie konce a počátku století , a dovedíme - li, že práce Carusovy , hlavně však Schubertovy , byly rozšířeny v rakouské oblasti , ostatně stejně jako z opačné strany se dostalo velkého ohlasu a proslulosti Feuchterslebenově Dietätik der Seele, dílku šťastné vyrovnanosti , které vychází ve Vídni v třicátých letech . Sabinova občas pranýřovaná záliba ve "výstředních povahách" - vždyť první , c ^v čím se vymezení povahopisu

poesie a životní prózy .Prostřednictvím poesie se ~~him~~ jedinec povznáší nad běžnost všední dráhy k vyšším cílům ~~xxx~~; takto se na něho přenáší jiskra božského a poznání, že podléhá jiným, vznešenějším zákonům než dávají obyčejné, "nízké praktické zájmy". Jak je již ze začátku Úvodu patrné, je celé pojetí Máchy postaveno v tomto smyslu na jednotě jeho básnického díla a poetického ^{zpracování} života : v dalším textu bude na kruciálních místech tato jednotu života a díla výrazně pojmenována, prostupuje ovšem celé životopisné a "povahopisné " podání básníkovo . Sabina se tedy nikterak netají s tím, že Máchův život , jeho osobu prostřednictvím ~~jeho~~ Máchovy poesie "romantizuje", ^{te Máchův život} poetizuje, což odpovídá plně německé romantice a jejím heslům romantizování skutečnosti . Neje - nom to, Sabina se nám více méně snaží vsugerovat , že toto "romantizování " skutečnosti bylo za života básníkovi vlastní, ba v tomto smyslu interpretuje jeho životopisná ~~xxxxxxxxxx~~ data .
"espornou oporou jsou mu přitom materiály z básníkovi pozůstalosti, zde především písemnosti vzniklé nikoliv s cílem literárním, nýbrž psané v situaci životní : básníkovi dopisy.
Oldřich Králík si ~~xxx~~ zřejmě jediný povšiml, že Sabinův Úvod povahopisný je "tvůrčím" literárním výkonem a ~~x~~ rozuměl tomuto aspektu patrně velmi správně, ve smyslu fikcionalizování ~~xxxxx~~ Máchova životopisu nebo i povahopisu . I z toho mála, co je z Máchovy biografie prokazatelně k dispozici , ~~se~~ i z napětí milostného dopisu ~~xxxxx~~ Lori z jara 1834 i z imperativních listů přešvatebních z Litoměřic, ^(ze) (vyčíst cokoliiv anomálního, "paroxysticky žrliveckého", démonického, jen tehdy, uvádějí - ~~lib~~ se do přímého kontextu se sérií dopisů ~~x~~ Sabinou citovaných, ~~s~~ adresovaných Janu Benešovi a Eduardu Hindlovi .Králík považuje tyto listy za podvrh Sabinův . Má dodat Máchovi kříženou "jednotu života a poesie", ^{ukázat} (romantizování a zliterárnění , jak probíhalo ~~u~~ bás ~~niku~~

uprostřed právěžité situace. Dopisy mají dosvědčit, co kritik postuluje : že Máchovu životu jako jeho dílu vládne jediný duch básnický. Kromě Tylova Rozervance a Sabinova Úvodu , v němž se - hrávají svou roli vyčleněné listy Hindlovi a dopis Janu Benešovi - a ovšem dopisy neznámé dívce - nevíme ~~nic~~ však z podání pamětníků , ani z deníků, literárních zápisků a dopisů přátelům a rodině , že by Mácha vystupoval v ^{z)} rcháraných p^{z)}ložách a uchýl al se k podivínským stylizacím . Králík vidí zdatného, řádného a silného básníka, nic nenasvědčuje jeho náladové, depresivní povaze , není zde stopy ~~vyraz~~ po ressentimentu , neboť Mácha se dokáže s jakoukoliv překážkou a nesnadnou situací vypořádat , člověk tak - to duševně, fyzicky duchovně vybavený , schopný pracovních výkonů, ^{s dojem} dostát svým závazkům občanským i lidským , nadto družný ~~nepraxně~~ a zjevně na druhé svým kouzlem působící , nemá zapotřebí kompenzovat své nedostatky literaturou, zbásňováním svého života. Králík zaostřil pozornost na "literaturu" v dopisech. ^{efistofelství,} démonizování jedinečných stavů, pasování se na "výjimečného " člověka , vydávání se za " vytržence " - slovo ryze sabinovské provenience , (vytrženci, vydědenci, vypovězenci , atd. se hemží nejenom Sabinovy verše, ale přeevším jeho próza) - na bytost poznamenanou , která se rodí jednou za století (věk, doba, století , to jsou rovněž příznačné sabinovské atributy) ^{literární} patos a emfáze vyčleněných dopisů nejsou rozhodně v korespondenci přirozené, pakliže se nejedná o pisatele s puerilními inklinacemi nebo zatíženým pocitem méněcennosti , věc, kterou lze sotva přičítat literárnímu tvůrci : literaturu píše v dílech literárních, nezatěžuje jí osobní dopisy. Ve světové literatuře nenajdeme autora, který by psal takovéto dopisy !

Králík se staví za striktní biografismus , proti přenášení pojetí ~~našeho~~ , které se odvolává ~~na~~ k básnickému dílu ,

na Mách^u život. Máchovské studie třicátých a čtyřicátých let naopak rozvádějí Sabinův projekt. Literární věda objevuje u Máchy ~~u~~ prius literatury pře^d životem, což odpovídá principu estetismu z konce století. Básník později sám prožívá to, co dříve literárně vytvořil. Je to efektní výklad, který usvědčuje z primitivismu kauzální pojetí zážitků - dílo, a odpovídá názoru moderní technické, funkcionalistické společnosti, v níž se příčinnost nahrazuje teleologií a v níž vidíme a prožíváme prostě to, co nám předem ukázalo výtvarné umění, respektive mnohem masovější formy obrazu, literárního díla atd, umožněné technickou reprodukovatelností, reprodukce slavných malířských pláten, film, televize. Literární věda je sice při tomto svém výkladu důmyslná a moderní, ale způsob, jakým osvětluje shody mezi básníkovými deníkovými a dopisovými místy na jedné straně a básníkovými texty, není, bohužel, korektní. Interpretace ^{ce dáva' uvažel} ~~podléhá~~ nápad^u, těži: oslepen představou, že lze u Máchy najít takovéto korespondence mezi životem a dílem, podléhá ~~haxxžžžž~~ literární vědec jakožto čtenář Úvodu povahopis^u má podvědomě sugesci Sabinově a čte především v autentických deníkových záznamech - Italském deníku - významy, které v něm nejsou, a domnívá se vidět v kusých zápisech chodce obrazy, které byly v imaginaci básníkově již prefabrikovány jeho literárními texty. O žádných ^o ~~erodovan~~ých stěnách není, bohužel, v deníku řeč, když si Mácha v Dolomitech zapisuje Obrazy od přírody po skále, je to prostě záznam barevného, u~~ch~~atného obrazu dolomitských skalních ^{horských útvarů} ~~masivů~~, ^{Stejně jako tak i} zápis o slézání Brenneru ani trochu neodpovídá charakteristice, kterou má dáva literární vědec. ^u Jeho výkladů využívá ve svůj prospěch Kř^{alík}: ^{ttkaž}uje, že postulované relace existují pouze mezi apokryfy. Přísaha u rakve L^{ořiny} matky, o níž nás zpravuje dopis H^{řídlovi} z počátku léta roku 1836, je dílem původců podvržených dopisů. Ale ani ~~taxix~~ "autograf" "Přísahy" z roku 1833, Máchou podepsaný a přesně datovaný, není

pravý . Jeho skutečným autorem je evidentně - soudí Králík - Sabina.

Pozorná četba Sabinových povídek z let třicátých a čtyřicátých dodává k tomuto tvrzení své argumenty. Nejenže je k citovanému datu - 27. října 1833 - u Máchy rukopis bez kontextu , ale v celém básnickově díle nenajdeme nic , co by bylo k Přísaze možno přidružit, zatímco ji lze dobře zařadit mezi Sabinovy předbřeznové prózy : jako by byla vyňata přímo z nich . Rozhodné " dramatické " výstupy a románové zápletky se zde pravidelně odehrávají za bouře, křižování blesků , hřmění a hluku rozpoutaných živlů: tak ve Mstě, Žárlivci , Vyznání , Hesperidkách . Jak nás poučuje M. Thalmanová , je to obligátní postup triviálního románu dobového. Ale k Sabinovi ukazuje velmi pádne také expozice prostředí , v němž se " přísaha " odehrává. Ale ještě dříve , než se obrátíme k ní, stojí za zmínku sám "akt" přísahy .Přísaha, "strašlivá přísaha", se objevuje u Sabininy často, dokonce i v posledním, německy psaném ~~románě~~ románě. Motiv je nerozlučně spojen se zmíněnou literární odrůdou. A také s paroxystickými povahami Sabinových povídek a románů , s psychologií " ukřivdění " vyvolávající agrese odplaty a msty , ale také nedůvěřivosti a touhy vynahradit si svou zneuznanost , nezařazenost a vyrovnat disparitu mezi upínáním se k neobyčejnému cíli a neutálým stravováním životní prózou. ~~mm~~ ("Zmoudřelý" Sabina rozpoznává dobře, že "nedůvěra charakterizuje slabé povahy", tak v románě 1848 vydaném pod pseudonymem Leo Blass , v českém překlad vyd. Praha 1927, 2. sv str.485). Žárlivost , nedůvěra, podezíravost jsou od romantické novely Hrobník, v níž je uložen klíč k Sabinově chápání člověka ressentimentu , ovšem sabinovskou charakteristickou tématikou , jak nás o tom sebeletmější náhled do jeho předbřeznové

alež i poběžné beletristiky přesvědčí. Ve skutečnosti je však
táž psychologie vášně, a tím i duševní rozháranosti, vzorcem, ^{s její} ~~per~~
~~st~~ ^{pramen} ze který se předběžná novelistika vůbec dostává k psycho-
logii literární postavy. Zde je třeba velmi opatrně brát v úva-
hu, co ⁽¹²⁾ u hrdinů Sabinových romantických novel věcí autorova
ustrojení a jeho sklonů, a nakolik se tu jedná ~~o~~ o literární
schema, přejímané z romantické novely, v širším smyslu ^z kombi-
nované ~~xxxxxxx~~ s předtiskou triviálního románu, jistě i o zá-
ležitost módní ^{a)} touto cestou o jedinou možnost, jak
dospět ke konstruktivním prostředkům nové psychologické po-
vídky. Zpřednostňuje se zde tedy v duchu moderním, romantic-
kém, duševní stav ve svém úklonu, to jest psychopatologie; ne-
boť ona poskytuje normu pro účinné líčení novodobého typu
v literatuře, člověka vychýleného ^y pořadí, řádu, zařazení -
prostě souladu se svým okolím.] Toto vyřazení může být fixová-
no ryze vnějšně - to jsou Sabinovi ~~cikánů~~ cikánů v po-
vídce Msta, kmen, který je postaven sám mimo městský řád,
a navazující konexe i v hradbách města s národem rovněž odtud
vyčleněným, žijícím v ghettu, s Židy. Ale Sabina se ani v této
povídce nespokojuje s tímto druhem "vytrženectví" z normální-
ho pořádku, neboť kmen má své společenství a své normy. Musí
i mezi cikány, ~~symbolu~~ vyděděného, z civilizace vynatého rodu,
vyjímat dále, a podat zde dva soky v lásce k cikánské dívce
Véle, kteří jsou oba po svém ještě dále "osamělci" i uprostřed
svého "lidu" a vymykají se i jeho zákonu. Je zapotřebí vidět
tyto souvislosti, které prostupují i ty nejtriviálnější moti-
vy Sabinových povídek, abychom prohlédli jejich spojení
s Úvodem povahopisným. Neboť je to jedna a táž psychologie,
která ~~je~~ leží v postavách těchto prvních beletristických
Sabinových výtvorů a kterou nám nesmí zastřít ~~xxxxx~~ - spíše otev-
řít - triviální motivický inventář - a kterou posléze vkládá

Sabina rovněž i do povahopisu Máchova. Za dokumentovanou zprávou o životě a díle Máchově - jak víme, považuje Králík samu dokumentaci za prostoupenou fikcionalizováním, za plnou ^opdvrhů - se vznášející obraz, který nemá daleko k protagonistům Sabinovým, osamělým, vytrženeckým, čnicím nad své okolí, ale také okolím nepochopitelných a zneuznaných. Ani závěrečné shrnutí kritik Máje není v Úvodu tak velice prostou referující zprávou, jak se jeví, ale tendenčním Sabinovým kritickým výkonem, při němž se neznatelně uplatňuje ^ochtění představit Máchu jako outsidera: pomocí tohoto obrazu se spojují tři velmi nesourodé recenze do jednoho pojetí a tak až dodnes v literárněhistorickém povědomí vytrvají.

Od Úvodu povahopisného není tedy tak daleko k Sabinovým ^opovídám, jako by byl již v nich připravován Máchův ^{a)}povahopis. Mnohé, co spojuje Úvod s chlegelovskou charakteristikou, je vysloveno a rozvedeno v tzv. reflexivních ^opsáních povídky ^oHesperidky / titul Ervína v Květech 1836/. Bude publikována na ^očelném místě druhého svazku Povídek, pověstí, obrazů a novel z roku 1845. Někdy byla inspirována Máchou, jeho smrtí, napovídají v ní jisté drobné detaily, dále pak zařazení umělce mezi tři lidské činnosti, jež stojí na vrcholu společenských poslání. Obojí dokládá, kterak pronikají do Sabinovy ^opovídkové ^oprodukce ^oprvky vzaté z autopsie. V tom se liší jejich románovost od pouhé literátštiny, literárních odvarů a směsi přejevaných motivů, romaneskních výmyslů a pusté fantazie. Tzv. romantický subjektivismus vstupuje do těchto textů autentickým prožitkem nebo prožíváním, uplatňováním osobního kréda, hlavně však přítomností reálného místního prostředí. Jako u Máchy, nalézáme i v Sabinových povídkách věrný popis pražské městské krajiny nebo lokalit za městem. S výjimkou rukopisů, kte-

ré bez dalšího nemůžeme považovat za autentické - a tedy i s výjimkou Cikánů - se samozřejmě považuje právě tato nefiktivnost prostředí za prvořadý znak Máchova básnického díla. U Máchy nemáme stylizovanou, upravenou literární krajinu, nýbrž vždy předem zřenou, známou krajinu, kterou básník prošel, osvojil si smysly, "prožil". Ale i jinak je mezi jeho básnickými díly a vlastní životní situací vztah co nejužší, lze říci, že psané je předem připravováno estetickým, vnímacím aktem a že psaní samo nezřídka i tento akt odráží nebo mimuje. S literárně upraveným prostředím se vlastně u autentického Máchy nesetkáváme: Pouť krkonošská vyrůstá ze zápisu Snu, Obrazy ze života mého jsou považovány za prózy autobiografické, Křivoklad je próza historická opřená o Máchovy pěší cesty na hrady historickou přírodou a Dosloví těžší z básníkových cest dostavníkem na trati Praha Mělník, Máj se odjakživa spojuje s dokským jezerem a dokonce se v okolí Doks našel i děj Máje v místním příběhu otcovraha. Literární historik prostě předpokládá, že každému místu u Máchy předchází krajinné, místní vidění a realie, že se popisy váží k reálným scénériím, a soudí správně. Soudí tak nisméně ~~bez~~ děčně. Soudí, že silná vizuálnost v Máchově textu přítomná ~~x~~ pramení z vlastností Máchova oka, z předchozí činnosti jeho zraku. Ale již méně dbá toho, aby rozlišil v tomto směru dobový literární princip, literární metodu, od toho, co je příznačně máchovského: od jednoty, která je zde v básníkově díle neustále obnovována, ustavována ~~x~~ mezi básníkovým viděním a psáním. Aniž bychom na tomto místě považovali za možné ~~x~~ podnikat obsáhlou máchovskou explikaci, můžeme vzít by i jen takto tvrzení za směrodatné pro charakteristiku beletrie Sabinovy. Také pro Sabinu platí, že jeho dějiště a jejich popis ~~xx~~ vykazují znaky ~~xxxxxxxxxxxx~~ ~~xxxxxxxxxxxx~~ reálného místopisu, tj. že se opírají o vidění městské nebo venkovské krajiny. Bývá citován bubenečský plein ~~T~~↓ air, v povídce Letní noc, v níž máme velmi sugestivně

podanou předběžnou scénérii v ~~pravém pořadí~~ pražském severním povodí Vltavy, mezi Podbabou a "Prosíkem." Historik kultury a dokonce historik umění by mohl z těchto situačních a "krajinných" líčení dobře čerpat. Obdobně se neubráníme dojmu, že dokonce do těchto povídek a novel je kromě výmyslu, kolující literátštiny vepsáno i leccos z vlastní Sabinovy zkušenosti. V Ervínovi nás zaujme pasus, v němž se vyprávěč zmiňuje o rukopisech v přítelově pozůstalosti i o svém dojmu, že básník mnohé ze svých zápisků zničil. Passus je stránkový, povídka je psána v časové blízkosti Máchovy smrti. Literární historik může rovněž brát tato místa jako indicie velmi cenné, nepochybně inspirovaná životní fakticitou. Můžeme proto uzavřít, že nikoliv odklon od stylizované, literárně předepsané, modelové krajinné scenerie ve prospěch vlastní vizuální zkušenosti, líčení reálného ~~dobového dějiště~~ krajinného a dobového dějiště je znakem máchovským; jde o prostě o novou literární metodu, na níž je také Sabina účasten.

Do tohoto komplexu je nutno vtáhnout proto i Přísahu. Považována za Máchův autograf je enigmatická, v máchovských souvislostech cizorodá, bez výpovědní síly. Ani transponováním do desáté kapitoly Cikánů se nestává její výpověď jasnější, spíše ještě problematičtější. Máme kde jinde u Máchy doklad takového přenesení výhradního dějiště, svázaného s postavami, uměle přírodní, módní scenerie ze statku bohatého měšťana na zámecký park? Přísaha ztrácí svou izolovanost a sděluje nám velmi mnohé, jakmile ji začneme nazírat skrze Sabinovu beletrii. Vždyť pro Sabinu mluví již samo původní prostředí zlomku, považovaného někdy za první kapitolku zamýšleného románu, ačkoliv je tento krátký text vyhraněně pointovaný, uzavřený, problémově ukončený. Pro středím míníme zahradní dějiště, umělé zákoutí, napodobující divokou přírodu na venkovském sídle za městem, ^{jeví se} majetkem kupce Véla. Zahradní dějiště, zahradní zákoutí jsou spolehlivou značkou

Sabinova pera.

Stačí obrátit se k této beletrii, abychom zkonstatovali že Sabinov^u zahrady, hlavně pak biedermeierovské zahrady, učarovaly. Jakoby zde působilo nevědomé, vnitřní neovládané hnutí, které pudí Sabinov^u pokaždé znovu vracet se k zahradní scénérii. Jako rozhodně nemůžeme považovat dějiště Přísaňy za pouhou kulisu, tak také neplatí pro četná Sabinova zahradní zákoutí, defilující celou jeho románovou a povídkovou produkci, že jde o pouhý dějový prodekt a dekoraci. V úkazu jako by fungovalo a promlouvalo samo podvědomí. Přitom je pokaždé, ať se jedná o zahrady venkovské, venkovských statků, nebo městských domů, zdůrazněna hortikulturní stránka. Nemýlíme se, tvrdíme - li, že všechny tyto zahradní výřezy s altány, pavilony, zahradními domky, besídkami, a opět staré, vzrostlé a divoé zahrady v městských zdech, nepřístupné pohledu z ulic velkoměsta, nebo i pěstované zahrady zámecké, zámecké skleníky mají jakousi původní sugestivnost. Utkvívají v naší paměti při četbě románů, na reálie nijak bohatých, upoutají naši pozornost i v pozdních románech, v nichž se zápletky střídají a děj žene vpřed. Působí dokonce zvláštním kouzlem, ať jako předbřeznová zahradnictví v prvních povídkách, ať ~~v~~ posledním románě Die Sturmvoegel der Revolution in Österreich vor dem März 1848, v němž se děj často přenáší do zámeckých pěstěných zahrad, v němž jsou líčeny staré vídeňské domky z osmnáctého století, otevřené dozadu, do utajených starých zahrad, a v němž nás zvláště upoutá stejně skryté nádvoří paláce proměněného na hotel pro církevní hodnostáře, věčně prázdného a proto stvořeného ke konspiraci: byl vyhlédnut za skladiště tajné knihovny, chované na půdě. Co však tomuto popisu dominuje, je

se velký květoucí kaštan uprostřed nádvořího zatiší .Detail má zvláštní působivost .Připomenemsi , že stejně " alogicky" jsou zmíněny květoucí kaštany na cestě za Terstem , kterou odchází Giacomo v čtrnácté kapitole Cikánů navždy z došahu Benátek. Kvetoucí kaštany nad Terstem mají mimovat autentičnost Máchovy vizuální připomínky z doby jeho pěšího putování z Benátek do Ljublaně . Ale Mácha šel tento úsek 27. srpna, zapí-
šuje si dokonce prvního obyvatele Kraňska s ořechy, sotva souhlasí s autopsií květoucí kaštany . Ale květoucí kaštany se nehodí ani k benátské milostné epizodě Cikánů.Její děj je situován zjevně na podzim, Giacomova milenka jede do Mestre pro hrozny vína a ořechy! Kaštan ze Sabinova posledního románu zbystruje pozornost pro další nesrovnalosti v Cikánech , ukazuje k frapantní nesoudržnosti celého textu . Nebo je ho možno vzít za ~~své~~ vodítko k ještě jiným závěrům .

Doplňme však nejdříve seznam zahradních dějových pozadí v Sabinově beletrii .V témže německy psaném románě je přiřčena v milostné epizodě na maďarském zámku v Torosy tak velká role zahradě ~~maxpanská~~ , že si vynucuje i postavu zámeckého zahradníka, kterou Sabina neopomene ~~vy~~ kreslit . Tak se nám ukáže kontinuita ~~sta~~ produkcí předbřeznovou . I zde je již dopřáno místa zahradnickému povolání .V povídce Žárlivec vystupuje zahradnický cech , sočí zde starší zahradnický tovaryš na úspěšnějšího mladšího, Němec přivandrovalý z Bavor na Čecha, oba milují dceru mistra zahradnického . Zahrady , městské, sta-
ré, rozbujele , krásné, do nichž vede okno chudého příbytku a jimiž se utěšuje oko pastorka v zedníkově rodině , se vysky-
tují v románě Synové světla, kde se ostatně celá jedna kapitola odehrává ve společnosti, na letním sídle Dolenských za Prahou
- v jejich zahradě .Máme - li věřit tvrzení, že v Ivanově ~~zář~~

příběhu v Synech světla se líčí Sabinovo neradostné dětství a mládí v Karlově ulici, pak by bylo možno hledat původ "zahradního zážitku" právě v tomto románě. A snad i touto cestou vysvětlit, proč v Oživených hrobech, díle uzavřeném do monotónnosti jednoho kasematního prostředí, neopomene Sabina alespoň ve vloženém příběhu vyhradit takovou důležitost zahradnímu pavilónu.

~~Synek~~ Zdá se nám však, že nejlépe může objasnit, co znamená u Sabiny zahrada, její zátiší, předběžná povídka Ervín. Scéna svedení Emina je jejím dějovým středem, ona vytváří zápletku, která rozhodne o osudu čtyř osob - Emy i jejího otce, pana z Valdenova i Ervína - a o jejich absurdním konci. [Budiž při této příležitosti dodáno, že jako v jiných povídkách nalézáme "součástky" pozdějšího libreta k Prodané nevěstě, tak např. prvotním náčrtem Kecala je bezpochyby Bárta z Cikánů! γ je i v Ervínu jeden její motiv: dva nevlastní bratři, starší, "bezejmenný", který byl macechou vyhnán do světa a kterého Ervín potká na své cestě do Prahy, mladší, který je právě pánem z Valdenova.] Obráťme se však k Ervínovi, k výjevu, který se odehraje v noci, v zahradním zákoutí s besídkou. Svůdce se nedá dívce, která očekává v milostném roztoužení Valdenova, poznat, využije jejích citů k druhému, dábelské v jeho počínání je, že se jí zmocní cizím jménem. Soudíme, že zápleтка je převzata z velké literatury a sice z Titána Jean Paula. Ke konci tohoto velkého románu se v parku, kryt noci, vydává Roquairo za Albana, kterého Linda miluje: prožívají milostné tète-à-tète s Roquairolem, věří, že se vzdává Albanovi. Počínání obou oklamanych dívek je bez problémů a v obou případech více méně shodné, patrně jedině s tím rozdílem, že Roquairo musí vyná-

vynaložit větší úsilí ,když touží po tom, aby se Linda stala jeho, zcela odlišné je ovšem motivování činu a jednání Roquirolova a Ervínova. V prvním případě je v souladu s postavou, ba situace je dokonce Roquirolovým dílem , Ervínovi ~~mužskou~~ vrhne do náruče dívku, kterou miluje a která miluje jiného, prostě příležitost . Roquirol jedná záměrně, ztělesňuje "ducha zla", a s ním smutek a nemoc moderního věku ,neboli ztělesňuje , v moudré charakteristice autorově " dítě doby, vysokou kulatou nulu za jednotkou století ." ~~Roquirol~~ Roquirol se povznáší na představitele evropského nihilismu s celou jeho problematikou , jeho čin je stejně exemplární jako případy Dostojevského hrdinů , démoničnost tohoto svůdce plyne ze zmíněné prázdnoty , z úbytku života. Nelze pochybovat o tom, že také Sabina míní v Ervínovi zpřístupnit věc moderního člověka, člověka " své doby", ba tímto moderním člověkem je pro něho velmi regulérně umělec. Resignuje - li Sabina ve svých povídkách na charakter i morálku , snaží - li se individualismus svých mstitelů, vydědenců , vytrženců klást nad zákon , uráží - li jeho hrdinové morálku a dopouštějí - li se bez sebemenšího zaváhání jakéhokoli přestupku nebo zločinu , vystavují se ovšem odsudku literárních historiků nikoliv proto , že pohoršují jejich konvenční mravní cítění a napadají jejich předsudky. Immoralismus, ~~jakk~~ byt i jako kredo , je vtělen u Sabiny do jeho postav dokonale nahodile a beztvárně . Je nivelizovaný a proto není schopen utkat (s mravním pořádkem . Máchal se zastavuje u Sabinova Gariny / Garina - Sabina !/ z povídky Msta , aby odsoudil zmatek v něm se vyskytující ; nazývá jej sprostým lupičem, neboť postava , představující nespoutaného, volného, žádnému společenství nepodrobeného - ani cikánskému - individua , vyloupí najata zlořádným sudím kapličku za městem . Garina je ovšem

schopen vyšších vznětů a ušlechtilých činů, nicméně je to postava mravně nivelizovaná, nerozhodná, i jako mstitel se Garina vyžívá jen v čisté negaci, proti jednodimenzionálním kladným postavám pronásledovaných, trpících cikánů nebo proti zlotřilému sudímu se vznáší ve vakuu "úplné svobody." [Ale táž nerozhodnost, neutrálnost nebo nedořešenost in moralibus nebo v immoralismu - již je kupodivu zcela prostý křivoklad, vždyť v něm se pozice "mimo zákon" u kata i krále vyznačuje pevností, vahou a vnitřní silou - bují v ostatních Sabinových povídkách. Valtr v Žárlivosti má přisouzeno pronášet "abinova" vyděděnecká, osamělecká" vyznění, plamenné vášnivé sermóny a dokonce je schopn zločinu vnitřně, byronsky, motivovaného. dále by se tedy, že postava je nositelem ducha vzpoury. Nic takového, ve fabulačním schematu se musí spokojit místem zahořklého, suchého, nikým nemilovaného Němce, který je nesympatický a ukřivděný, a jemuž rozhodně vítězství nad českým sokem nemůže přát ani předbřeznový čtenář ani autor. Autor-ské traktování postavy v povídce, jež je silně biedermeierovského ladění, je zjevně nalomené. "duch zla, revolty, síly schopné zločinu" postrádá ve venkovské zahradnické idyle vznešenější motivace než je přeskocení Němce v jmenování ^{nebo} fakt, že dostal ~~du~~ od dívky košem. [Ale právě proto můžeme už na této povídce sledovat, že Sabina směřuje spíše než k "společenskému hrdinovi" k osudu vybočujícího z normy, k nemoci duše, k patologické psychologii. Nalomenost ještě větší, ba naprostý zmatek vládne v tomto ohledu také v Cikánech. Cikáni jsou sbírka postav vychýlených z jakékoli primitivní úměrnosti. Ale vysvětlení k podivným nesouladnostem morálního nebo psychologického měřítka není nutno přičítat tentokrát na vrub amoralismu nebo patologie, nýbrž pouze ~~xxxvxxxv~~ ledabylosti, necháme - li již použít ve vlastním významu příhodnějšího slova "slátanosti", s níž jsou k sobě spojovány jedno-

tlivé fabulační dílce : tento způsob fabrikace se obtiskuje v postavách , neboť vznikají jako výsledek nepřiléhavých textových úryvků /demonstrování je možné na včlenění Přísahy do 10. kapitoly Cikánů / a snad by v nich bylo možno rozeznat i švy , mezi nimi vedené. Jedině zde lze hledat také vysvětlení oné naprosté názorové a hodnotové disparity románku . V tomto konglomerátu nemůžeme vidět povinnou dan triviálnímu nebo frenetickému žánru .Neboť ve srovnání s Cikány vykazuje i triviální román jistou důslednost a logiku , jistou spořádanost v mravnostním žebříčku. V případě frenetické odrůdy se dostává v disparátnosti ke slovu jiná poloha a jiné významy, uplatňuje se zde moment grotesky a ironie . Ohlas frenetické literatury můžeme zjišťovat spíše v překrásném Křivokladu , u Sabiny bezpochyby v Hrobníkovi , v Cikánech nenajdeme ani nadhled a ironický přesah , ale ani groteskní nebo frenetické kombinace . Zato tzv. máchovské prvky, líčení křivoklasko-kořínského údolí , popisy šatů, a dále romantický motiv poutníka odcházejícího do dálky , je možno považovat za nejběžnější sabinovskou výbavu, jakmile přihlédneme k jeho povídkám : i motiv poutníka odcházejícího v dálce je ~~obvyklou~~ koncovkou těchto Sabinových povídek /Letní noc : "... tmou noční kráčel na dalekou pouť." Jeden večer : "...až na rozcestí , kde Jan třesoucí-se ruku svou podal Bo-leimilovi , kterýžto za odcházejícím volal : "Nashledání !" - "Dobrou noc!" - obě povídky nadto podávají velmi přesnou topografii pražského okolí / Vcelku lze říci, že Cikáni byly pietně přijímáni jako dílko z pozůstalosti básníkovy ; nebýt toho, byl by je stihl patrně stejně pohoršený protest , jaký vyvolaly Sabinovy historické romány z doby husitské , vycházející ve čtyřicátých letech u Sandtnera německy i česky .I v nich vládne stejný mravní chaos ~~disparita~~ jako v Cikánech , obligátní ušlechtilá témata jsou dotýkána a smíšena s vulgárními nízkostmi .

Není proto divu, že obdobná mravní nalomenost postihuje i titulní postavu povídky Ervín ažv jejích základech. Tím spíše, že Sabina se v ní podle dobrozdání starší literární historie povznáší k jistým literárním metám. O to nápadnější je defektnost Ervínova jednání: nedá se dívka v milostné noci poznat a neprozradí se ani tehdy, když vidí hořké následky, které zavinil, ba dopustí, aby byl nevinný Valdenov obviňován a pěstoun, kterému je tolik zavázán, zešílel žalem atd. Nelze ovšem tvrdit, že by byla ^{a)} autorovým uměleckým záměrem taková ^{mu)} "moral insanity", která by mohla postoj Ervínovův vysvětlovat, že Sabina prostě do postavy ~~Ervínovy~~ konstruktivně zakalkuloval vnitřní zmrtvělost řečorionovu ~~xxxxx~~, programový immoralismus a nihilismus. Sabina jistě na mysli "zpověď dítěte svého století" v Ervínovi měl, sotva v ní však mohl uspět, o mnoho lépe se mu zdařil paralelní povahopis Máchův v úvodu, jenž byl koncipován rovněž jako portrét reprezentanta ^{své generace a,} "svého století". Už z důvodů vnějších a společenských nedokázal Sabina rozvrhnout na svém hrdinovi nemoc doby, smutek a nudu měšťanského věku. Jsme v povídce svědky toho, jak velice do ní intervenuje rakouská atmosféra předbřeznem, venkovská idyla a příroda, která je vlastenecká a ^{es)} ~~biedermeier~~ovská, české poměry, chudoba, malý svět, na jehož výšinách stojí učitel a důstojník, pan Z....., proti němu kompenzování Prahou. A jsou to zřejmě i tyto ohledy na "poměry", co omezuje hrdinovy možnosti a vnáší povážlivou trhlinu do jeho jednání: neboť Ervín si nepočíná jako ~~titánský~~ "titánský" hrdina, jako vyznavač zla, ale jako člověk, který se bojí prozradit svou vinu a ~~kteřák~~ není schopen nést následky svého činu. Evžen tají svůj čin, z větší části však ze zbabělosti: příležitost jej učí jednat podle.

A zde se ocitá ^{me)} (u momentu, který je typicky sabinovský, a který je filologicky prozrazuje ^{orah)} nejčastěji užívání ^{u)} (slova okolnosti, a sice ve třech tvarech v této ^{u)} předbřeznové době: okoličnosti, okolosti, okolostojičnosti. Neboť běžný ohled na "poměry", zdůrazňování okol-

ností jakožto činitele omezujícího hrdinovy možnosti, ba dokonce určující i další životní události a děje - to je rys, který Sabina často zdůrazňuje v samotném vyprávění, nebo jemuž ^{alé spm} často popřevá pozornosti. A vlastně ~~je to~~ rys důsledně a logicky petrifikovaný sabinovským pojetím člověka a poměrů doby. K chování Ervínovu, na jehož mravní nalomenosti nesou vinu spíše okolnosti než duch zla, záměr, najdeme proto vysvětlení v Cikánech, a sice na místě, kde autor desáté kapitoly takto shrnul svůj výklad "Přísahy", když ji nově zařazoval a textově měnil, aby ji využil v nových souvislostech. Dodejme pouze, než přejdeme k citování, ^{že} použití Přísahy, její přesazení, se neobešlo bez ležérní ledabylosti, a není proto divu, že mimo níže zmiňovaného dodatku ~~na~~ prozrazují v tomto místě 10. kapitoly Cikánů textové zásahy jisté nesrovnalosti, které ovšem dostačují k tomu, aby se text sesouval. Na tuto stránku pronikavě upozorňoval Králík, který si dobře povšimnul absurdní změny, k níž došlo v passu tím, že se z Přísahy vypustil synek kupce Véla, Vilím. Zůstalo z něho však "jeho vzdechnutí", tentokrát zaznívajícím ovšem "z neznámých úst mezi námi, jako by vyšlo z těla jejího" /!/. Uvádím tedy inkriminovanou větu, která je rovněž průkazná pro celý způsob, jak byly "integrovány" hotové rukopisy do Cikánů, ^{je za báňka} jakož i pro posouzení jejich autorství. Věta zní: "Poněvadž okolostojičnosti následků později, ^{po K. L.} rozuměj níže popsaných psaných byly příčinou, vidím se přinucena, chtěje manželce své za spravedlivé učiniti, všechny okolostojičnosti obšírně a věrně vypsati." Táž věta by mohla stát na omluvu a vysvětlení zápletky z Ervína. A aby bylo nadobro zřejmé, jak velice se Sabinovi vždy pokaždé okolnosti vměšují do života jednání a dějů - okolnosti, poměry hrají svou roli v Úvodu povahopisném, ony vtiskují do duše básnickovy nespokojenost, poutají jej - , uveďme ještě z téže kapitoly Cikánů, že Valdemar Lomecký z Borku /!./ hrdě nechce, aby se dle "okolostojičnosti posuzovalo chování" ^{Lomeckého} ~~sebe~~ neboli prohlášení,

zde inverzně nanovo zdůrazňuje, že nešťastné události a nešťastné jednání bývají následkem - důsledkem - událostí. Pátráme - li naopak u Máchy po rolích, jakou u něho hraje slovo "okolnosti" - a za směrodatné považujeme texty Králíkem označovaného autentického Máchu, zjistíme především, že již výskyt slova se blíží nule. "ajděme ho jedině v Křivokladu, jedinkrát použité, a sice ve spojení, jež nám dovoluje změřit, jaký zeje rozdíl mezi jeho uzem u Sabiny a mezi významem, který mu uděluje Mácha. Jakoby se v jediném slově ^{z toho} ~~z toho~~ dlily dvě různá pojetí a dva různé přístupy. V Křivokladu se o katovi praví: "... jako by hluboko kleslý toužil z nehodných jeho okoličností vytonout navrch, k žádané vyvýšenosti."

U Máchy jsou "okoličností" slovem zcela běžným a neutrálním, u Sabiny jsou "činitelem." I v Cikánech i Sabinově ~~okoličností~~ povídkách podmiňují činy a jednání, produkují "následky." V Ervínovi pak rozhodnou o zápletce, smrti čtyř lidí a dokonce i o zlomení vzoru, přejatého z Jean Paulova Titána, z démonismu do prosté morální defektnosti. Je tedy v tomto druhém případě slovo svázáno s názorem, s jistým "filosofickým" pozadím, které upomíná na osmnácté století a vede až k "circonstances Diderotovým". Nemíníme tím nikterak nastolovat souvislosti mezi zmíněným pojetím a Sabinou, chceme pouze zdůraznit, že Sabina používá slova předpojatě. Na druhé straně nelze zcela přehlédnout u Sabiny osvícenskoracionalistické postoj, kterého si v odborné literatuře povšiml Szygkowi ^u Sabinově ~~při jeho~~ hodnocení polských mystiků, ^u při kritice Towiaňského, který lze skutečně sledovat i v Sabinových ^u roházkách v oboru mystiky, publikovaných těsně před rokem 1848 v Časopise Českého muzea, ačkoliv právě ony bývají uváděny za důkaz pro Sabinovo pěstování mystiky. Nejde nám zde však o to, aby se tento rys bral za svědka pro Sabinův eklekticismus, jeho názorovou disparátnost atd., pro niž by měla být romantická poetika a osvícenství důkazem. Otázku nelze vysvětlovat tímto

impulsem k jednání , takovému, jež by bylo hodné ne okolností , ale je ho sama. Ba jsou - li okolnosti podlé, pak je vedou k jednání , jež by ho mělo z " podlého stavu " vymaňovat .

Doplňme na tomto místě, ^{zdejší úvaha} k používání slova okolnosti u Sabininy, výklad o souvislosti Úvodu povahopisného se Sabinovou beletrií ještě touto poznámkou: zmiňovali jsme se o dvou leitmotivech, které prostupují jak Úvod tak celou Sabinovu produkci a které napomáhají k Sabinově interpretaci Máchy a dokonce k ~~její~~ fikcionalizování ^{obřadová život} v duchu " výstředních povah. " Zastavovali jsme se však jen u aspektu prvního - u postavení , jaké má poesie nad " životní prózou ". Ještě v Upomínce na K. H Máchu z roku 1858 Sabina znovu roli poesie vůči životní próze rozvíjí a ²⁾ rozšiřuje , vkládaje přitom Máchovi do úst - Sabina si hraje na Eckermanna po téměř pětadvaceti letech ! - věty, silně tendenčně zbarvené poměry padesátých let x, " vzmáhajícím se duchem průmyslným ". Je příznačné, že to , co (u Sabině Mácha) jako sentence přináší , velmi dobře přiléhá k Sabinově rukopisné kritice "řbitovního kvítí. Tak např. Mácha mezi jiným praví : " Próza života se u nás vzmáhá , leč nepovede se jí zničit poesii..... Koho všední život neladným svým hlukem v samotu zažene , aspoň ve snech někdy v pravou svou vlast nahlídne s jedno pohlédnutí v ní nahradí mu léta ! " Takovými to a podobnými myšlenkami si Sabina - jak vidno i nadále , neboť se věty tohoto druhu vynořují i v pozdních románech - v době , kdy se ocitá po návratu z T vězení v nových "poměrech " , ospravedlňuje a napravuje svou neumístitelnost v praktickém snažení české společnosti. Patrně jenom nechtě srovnávat Sabinovy máchovské příspěvky , jejich posuny a difference od čtyřicátých až na sklonek padesátých a ~~xxxxxxxxxxxx~~ k počátku šedesátých let / životopis Máchy v Sojčkových našich mužích ! , a konfrontovat je s paralelní produkcí, především beletristickou , ochránila literární historiky před zjištěním, jak velice Máchova přímá řeč v Sabinově Upomínce a náladové scény ze života

básnickova rovněž, reprodukuje věrně myšlenky ze Sabinových povídek. Právě mnohé ze vzpomínkových scénérií, v nichž vystupuje ~~Mácha~~ Mácha se " svým přítelem Sabinou, v náležitě přírodní nebo historické městské kulise za večerní nebo nebo noční iluminace /Vyšehrad atd/, sluší se postavit po bok Sabinově beletrii, aby vyniklo, že jde o velmi zdařilé Sabinovy literární výkony. Ale v Sabinových dobrozdáních z roku 1858 prochází Mácha také značným vývojem pokud jde o " mladistvé záliby v německé romantice a Zachariasovi Wernerovi. Neboť ~~záliby~~ Mácha, později " přesvědčen o bezpodstatnosti německé romantiky, docela se odpoutal od modré květiny Novalisovy i od dlouho jej znepokojujících poblouznění a blouznění Zachariase Wenera " a překonal " mystické stanovisko " Sabinův negativní postoj k Wernerovi po roce 1848, jakož i k Towiańskému, je zřetelný z životopisu Herlošova a ~~jakož~~ ze Vzpomínek.

Je - li však prvním leitmotivem v Úvodu i v další Sabinově produkci povznesenost nad tzv. praktickým životem, nad prózou, průměrností atd. ~~výrazně~~ a uvádění poesie do života, je leitmotivem druhým zdůrazňování malých českých poměrů. Jim se klade za vinu nepochopení genia (ještě i v Máchově životopise v Sojnkových Našich mužích. ~~jej~~ ~~ž~~ můžeme ~~často~~, aniž bychom se jím na tomto místě podrobně zabývali, dnes ~~přičítat~~ atribuovat Sabinovi) u české kritiky, ony jsou však také příčinou Máchovy "nespokojenosti", jeho rozervanosti. Sabinovi nelze upírat ~~vřazení~~, že usiluje o "vnesení moderního ducha do české kultury" a vřazení české literatury po bok literatur evropských. "U nás jakoby ^{jakýmsi} historickým právem ^{vždy} líbil se (toliko ten malý zpěv český, kdežto poesie polská a ruská honosila se genij, jež dovedli živly národní spojití s velkými ideami nové kultury, již tvůrčí silou velké básnické individuálnosti zplodili umělecká díla klasická... atd." Ale odkazy "k lokální omezenosti", k stísněným českým "okolnos-

stem " nevystupují pouze v jeho Máchově portrétu, aby se odtud, z Úvodu, staly obligátním doprovodem každého hodnocení básníka a soudobé ~~jakož i~~ literatury, nýbrž vyskytují se od Úvodu povahopisného jako konstanta v celé další Sabinově produkci. Čekým nepochopením, které není s to přesáhnout měřítků domácí malosti, trpí především Sabina. Ba lze říci, že malostí doby, poměrů, malostí českého omezeného horizontu netrpí vůbec Mácha, ale jediné Sabina. Nenajdeme u Mácha ani v Křivokladu, ani v Obrazech ze života mého, ani v Máji nic, co by upomínalo na " Máchovu nespokojenost " s českou malostí a také nenajdeme jediný odkaz k okolnostem, k stísněnosti, "obmezenosti", s níž domácí poměry intervenují ~~s~~ rušivě do básnickovy tvorby. Sabina, který nemůže tvrdit, že Máchův vzlet omezovaly domácí okolnosti, hledá alespoň cestu, jak by je uviděl v Máchově díle interiorizované - rozervanectví, nespokojenost, vytrženectví, - a chápe se vděčně alespoň nepochopení se strany kritiky. Sabina ~~neopok~~ ^{však} ~~nejenž~~ neustále zápasí s okolnostmi, vznáší své stížnosti proti nim, ^a stává se ~~se~~ jako spisovatel také jejich zřejmou obětí. On, který jediný pochopil psychologii moderního člověka, jeho nalomenost, jeho bezcharakternost, byl odsouzen k tomu, aby ztroskotal tam, kde měl svého nalomeného hrdinu literárně ztvárnit. Důvodem byly " okolnosti, které nedovolily autorovi, doléhající na něho veškerou tíhou, aby ~~vzdal spisovatel~~ se stal spisovatelem přiměřeně velkým svým schopnostem. Lze tento případ okomentovat: neustále měl k nim ohled, neustále mu tanuly na mysli, neustále s nimi počítal, musil se jim tedy sám podřizovat. Ale je možné též říci: nebyť jich, nebyť Sabinovy nuzné existence českého literáta - a zřejmě nejsou všechna slova o tísní a bídě, k nimž vyrukoval v Obraně proti lhářům a nactiutrhačům, než pravdivá - neměli bychom patrně takové kvantum jeho produktů, nebyl by se asi vzepjal k tak příšlivému a pilnému psaní.

álu již v předběžných povídkách a k jejímuž Kecalovi je první variantou vysloužilec Bárta z Cikánů, je postava Jeníka stejně poplatná nedostatku charakteru, okolnostem, z nichž tentokrát slabý ve prospěch "dobré věci", která se podařila, těží.

Můžeme sotva přejít v našich souvislostech, že v románě ~~Österreichische~~ Österreichische Sturmvoegel der Revolution se v postavě maďarského malíře, zapleteného do posilkých revolučních událostí, a dále v postavě Fanny, vídeňské služebné se snoubencem, italským dělníkem a revolucionářem, objevuje motiv, anticipovaný zápletkou v Ervínovi. Jako Ervín, také hrdina a hrdinka z románu se chovají proradně vůči nejbližším přátelům a milované osobě, jako ~~Ervín~~ Ervín také oni podléhají zbabělosti a dopouštějí se podlosti. V obou případech ^{obě} však nepostupuje ^{Sabina} tentokrát tak nerozhodně a "nevědoucně", jako v předběžné povídce. Je si naopak dobře vědom, o čem píše. Malíř vyzradí bez zlého úmyslu, z neprozíravosti, naivity a slabosti haličskému policejnímu řediteli / ! / revoluční plány svých přátel a vystaví je tak smrtelnému nebezpečí. Fanny, neznalá velkého bykratického světa, slouží zcela nevědomky za nástroj informací a tajné činnosti revolučních spiklenců ~~střížx~~ vídeňskému úředníku ~~maxpolizixx~~ Sedlnitzkému, mladíkovi chtivému ministersého postupu. Romanopisec líčí tak samozřejmě shovívavě [↑], s tolikým pochopením, jak nevinně se ocitají obě románové postavy v tenatech viny, že obě epizody musí vzbudit čtenářovu pozornost. Sabinovo relativizování hrdinova činu přestupuje jakkukoliv mez, oba "nevinní" se nám podávají s tak velkým pochopením, až se stává jasným, že jsou absolvováni ^{obě} stínu poklesku; o všem za ně rozhodl shluk okolností. Soby procházejí dále románem, jsou bez poskvrny, ani autor ani okolní románové postavy jim nic nevyčítají, je jasné, že jednali z neznalosti věcí, jsou to prostě slabí lidé.

Pakliže se nelze domnívat, že Sabina šifroval do svého díla

poselství o tom, jak chytrou roli hrál a jak on, tvůrce ro-
dané, národ neprodal, jsou naopak činy obou postav ze zmíněné-
ho románu svědectvím svého druhu. Především ilustrují nedořešenost
Sabinova přístupu ve vidění zla, ^{Sabinova} ~~naprostého~~ ^{morálního} ~~relativismu~~
~~na~~ jedné straně a maximální toleranci k lidské slabosti u vědomí
~~bez~~ bezmocnosti lidského tvora. Od začátku - a i ~~u~~ povídka "Dvín
i ostatní beletristické produkty jsou toho dokladem - se do
Sabinových povídek promítá nalomenost, která vzbuzuje značnou
nechut' u ~~jeho~~ pozorovatelů a dává literárním historikům oprávnění
k jejich moralistním soudům. Nelze však nevidět, že právě táž na-
lomenost, která má ~~své~~ ^{své} facit ve vidění člověka a jeho jednání
prismatem "okolností", se stává odrazištěm k psychologickému zalo-
žení, ale i proniknutí postavy a umožňuje vlastně, paralelně s čer-
páním z psychologie německé romantiky, první kroky české psychole-
gické povídky a psychologického románu. Oscilace mezi věděním o zlu,
tématizováním maniakálních postav, mstitelů, žárlivců, lidí se sil-
ným ressentimentem - psychiky se sklonek ^{ji} ~~ji~~ patologii - a mezi bez-
břehým pochopením pro lidské slabosti, jejich omlouvání, umožňuje
vykročit k tomuto modernímu povídkovému druhu. Ubohost tvora, pře-
kročení hranice ve vysvětlování nízkých hnuzí a činů, jež elemen-
tární slušnost nepřipouští, jež lidé odsuzují a za něž se hanbí,
smysl pro důstojnost - to jsou momenty, které zasahují ~~silně~~
silně do Sabinovy předběžné beletristické produkce, a sice ve
prospěch psychologického pojetí člověka.

Musí nás napadnout v této souvislosti, že součástí tétož
psychologického přístupu je ~~zvláštní~~ ^{zvláštní} místa, kterého se dopřává
v této Sabinově produkci společenským menšinám, jakožto skupinám
lidí slabých, vyřazovaných a pronásledovaných. V Donáthově práci o
židech v české literatuře se cituje jako jeden z prvních autorů,
kteří u nichž se objevují postavy <sup>(a motivy židů, K.H. Mácha, A si-
ce Cikáni)</sup> ~~židů~~. V knize není citován Sabina - a přece

je to sabinovské oblíbené téma až do padesátých let : židi ve spojení s Cikány vystupují u Sabiny, u Máchy k Cikánům obdoby nenajdeme. / Max od Msty až k Blouznění /

Můžeme se nyní vrátit k roli, jakou má u Sabiny zahradní dějiště ~~u~~ s hortikulturou. Zahradní zákoutí s pavilóny, besídkami, umělými skalkami a prameny jsou pozadím pro dějové zvraty, události, zápletky. Avšak tyto události, zvraty, zápletky nejsou věci objektivní epiky, jsou právě znejistění, které postihuje objektivní obraz o tom, co se vskutku událo a co se lidé jen domýšlejí; zahradní zákoutí jsou místem klamu, který prožívají v tomto dějišti postavy, jedna o druhé, o sobě; o tom, co vlastně proběhlo ve skutečnosti a co jen v jejich nitru. Dějiště je tedy spojeno se zápletkami a "problémy" psychologického řádu. Tak to platí o Přísaze, o zahradním výjevu v Ervínovi, o nočním ději u zahradního domku v bubenečské zahradě v povídce Letní noc / i v ní se hrdina klame o tom, co se odehrává v jeho někdejší milence / o eminentně psychologickou otázku se jedná rovněž v "zahradnickém" Žárlivci.

Zahradní místa s altány, pavilóny, besídkami, nebo jako v Přísaze, s umělou nápodobou přírody, skalka, s níž vyvěrá pramen, ~~nejsou~~ (ne) jsou ani volnou přírodou, proti níž stojí člověk se svými vášněmi, ani uzavřeným vnitřkem domu, za jehož stěnami, ve skrytu, se mohou odehrávat temná dramata. Zahradní scenérie jsou světem výtvoru, umělé přírody, představují veřejněspolečenský prostor zkřížený se scénou soukromou, ba intimní. Jsou "světem" znaků, emblemů, světem reprezentace. Jsou tedy odpovídajícím místem pro zápletky dušezpytné i pro uplatnění "okolností", které děje "duše" umožňují učinit transparentními, a učí psychické pochůzky chápat a vysvětlovat.

Nemáme pro svůj výklad jiné opory v odborné literatuře než Frncastelovu knihu o malířství quattrocenta, které se pokouší vnést

jasno do jeho nejběžnějších figurativních objektů. Francastel našel zahradním scénériím v tomto malířství hlubokou kulturní tradici v zahradnictví antickém a hlavně římském, maje v tomto případě ~~na~~ k dispozici záslužnou práci o římských zahradách od Pierre^u Grigala. Čerpaje z ní, upozorňuje autor na to, že zahrada je šice latinsky hortus, ale v příslušných latinských textech se mluví o zahradním umění, rozuměj horticulture, jako o ars topiaria. Topia, zahradní místa s různými druhy výtvoru člověka, se stavbami, zdmi návršími- umělými - , skalami, prameny - rozuměj stále umělými, díly lidské ruky a lidského umění, vodotrysky atd. atd. jsou reprezentativním dějištěm pro různé formy aktivity a zábavy.

Domyslíme - li tedy, co znamená v povídce z doby předbřeznové zasazení románové postavy a psychologického děje do " místa", přestává být tak velikou záhadou, co představují u Sabiny zahradní dějiště, proč se jim popřává tak veliká role a proč jsou neklamnou známkou Sabinova pera - jeho autorství. "eboť Máchovi zůstávají psychologické problémy typu onoho, jenž je rozvinut v Přísa-ze, cizí, tak jako nenajdeme v jeho textech jako " místo", ~~je~~ jako dějiště, " soukromou" zahradu ^{e)}biedermeifovskou.